

<https://helda.helsinki.fi>

Spekulaatio post-fordistisen elämän ytimenä

Harjuniemi, Timo

2020

Harjuniemi , T 2020 , ' Spekulaatio post-fordistisen elämän ytimenä ' , Sosiologia ,
Vuosikerta. 57 , Nro 3 .

<http://hdl.handle.net/10138/324956>

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Spekulaatio post-fordistisen elämän ytimenä

Lisa Adkins: *The Time of Money*. Stanford: Stanford University Press, 2018, 240 s. ISBN 9781503607101

Tarinaa uusliberalismista silkkana markkinafundamentalismina tai kiiluvasilmäisenä valtiovastaisuutena on haastettu viime aikoina kiitettävästi. Moni tutkija on argumentoinut, että uusliberalismia (jonka syntymäpaikan ja -ajan voi paikantaa yhtä lailla maailmansotien väliseen Eurooppaan kuin 1970- ja 1980-lukujen angloamerikkalaiseen maailmaan) kannattaa lähestyä pikemminkin aatehistoriallisena traditiona, joka pyrki liberalismiin uudelleenmuotoiluun 1900-luvun alun suurten poliittisten ja taloudellisten myllerryksien tuiskeessa.

1900-luvun alussa liberalismi oli kriisissä ja liberaalit niin poliittisia kuin intellektuaalisiaakin altavastaaajia. Ensimmäinen maailmansota romutti klassisen liberalismiin ajatuksen vapaakaupan ja rauhan kohtalonyhteydestä. Suuri lama, Neuvostoliiton nousu ja keynesiläisen makrotalousteorian suosio puolestaan pönkittivät ajatusta, jonka mukaan valtio ja sen palveluksessa työskentelevät teknokraatit voivat kohdentaa taloudellisia resursseja tehokkaammin kuin vapaat markkinat ja inhimillisen käsityskyvyn tuolla puolen liikkuvat hintasignaalit. Demokraattisten oikeuksien leviäminen entistä suuremmalle ihmismäärälle teki samaan aikaan valtiosta ja taloudesta poliittisten kamppailujen kohteita ja haastoi ajatuksen globaalin markkinatalouden luonnollisesti määrittävästä työnjaosta.

Uusliberaali reaktio ei kuitenkaan ollut vetäytyminen Karl Polanyinkin *Suuressa murroksessa* (2016 [1944]) kuvaamaan 1800-lukulaiseen *laissez-faire*-liberalismiin. Klassisen liberalismiin romahduksesta viisastuneina uusliberaalit näkivät itsenäisen, vahvan ja demokraattisilta vaatimuksilta riittävässä määrin eristetyn valtion kilpailullisten markkinoiden ehtona ja takaajana. Vapaita markkinoita ei ole ilman vahvaa valtiota, joka puuttuu tarvittaessa taloudellisen vallan epäterveisiin keskittyymiin ja sosiaalipolitiikan keinoin auttaa markkinatalouden terävimpiin kulmiin itsensä satuttavat ihmiset takaisin markkinoille. Aktiivisen markkinapoliisin otteesta vapautetut markkinat sen sijaan tuhoavat oman perustansa ja legitimitteettinsä, mikä johtaa vapaan yhteiskunnan tuhoon ja joko fasismina tai sosialismina materialisoituvaan kollektivismiin. Toisaalta Quinn Slobodian kirjoittaa kirjassaan *Globalists* (2018), miten osa uusliberaaleista näki kansainväliset kauppasopimukset ja EU:n kaltaiset ylikansalliset yhteenliittymät keinona epäpolitisoida talouden ja kansainvälisen kaupan sfäärit kansallisen tason poliittisten intohimojen ulottumattomiin.

Niin ikään tervetulleita ovat olleet puheenvuorot, joissa on haastettu ajatusta uusliberalismista silkkana taloudellisen uusjaon kysymyksenä. David Harvey näkee uusliberalismin luokkahyökkäyksenä, joka iski toisen maailmansodan jälkeistä keynesiläistä kompromissia kohtaan. Michel Foucault'n kuulu analyysi amerikkalaisesta uusliberalismista puolestaan nostaa esiin Gary Beckerin kaltaiset ekonomistit, jotka käyttivät moraalisisista kannoista puhdistettua kustannus-hyöty-mallia sosiaalisten ilmiöiden analyysissa – olipa kyse sitten kriminaalipolitiikan tai avioliittojen taloustieteellisestä tarkastelusta. Tällaisessa tulkinnassa uusliberalismi esiintyy arvoneutraalina ekonomismina, joka ei suosi yhtä elämäntapaa toisen kustannuksella, vaan antaa kaikkien kukkien kukkia markkinaehtoisesti.

Melinda Cooperin teoksessaan *Family Values* (2017) esittämä analyysi fordistisen kapitalismin perhemallin kriisistä kuitenkin haastaa näkemyksen uusliberalismista normatiivisuudelle allergisoituneena numeronmurskaamisena. Toisen maailmansodan jälkeisen Pohjois-Amerikan keynesiläis-fordistinen perhemalli, jossa ammattiliittoon järjestäytynyt valkoinen mieselättäjä tienasi heteronormatiivisen perheen elättämiseen riittänyttä palkkaa, näyttäytyy Cooperille tietyt luokka-, rotu- ja seksuaalihierarkiat betonoineena järjestelynä. Täysivaltainen pääsy sosiaalisten oikeuksien ja säännellyn palkkatyön piiriin oli

varattu tehtaassa puurtaneelle valkoiselle miestyöntekijälle. Fordistinen perhe normalisoi sukupuolihierarkioita valkoisen kodin piirissä ja sysäsi samalla mustat miehet työmarkkinoiden alempaan kastiin, järjestäytymättömille työmarkkinoille, joilla ei nautittu liittojen neuvottelemista eduista tai mieselättäjyyden mukana tulleesta sosiaalisesta arvonnasta. Mustille naisille järjestely puolestaan tarjosi usein joko maataloustyötä tai hoivatehtäviä valkoisen kotitalouden palveluksessa.

Niin feministit kuin hyvinvointipalveluiden lisäämistä vaatineet aktivistitkin puhuivat 1960-luvulta lähtien sosiaalisten oikeuksien piirin laajentamisen puolesta. Vaatimus, että hyvinvointipalveluiden saatavuus tulisi irrottaa fordismen rotu- ja seksuaalihierarkioista, kuitenkin kauhistutti niin uuskonservatiivista liikettä kuin uusliberaaleja ekonomistejakin. Uusliberaaleja huoletti eritoten, että julkisten hyvinvointipalveluiden laajentaminen normatiivisen perhemallin ulkopuolelle lisäisi esimerkiksi yksinhuoltajuuden kaltaisia tulonsiirtoriippuvuuden muotoja ja muodostaisi näin kohtuuttoman taakan julkiselle taloudelle. Vastauksena hyvinvointipalveluiden vahvemman universaaliuden vaatimukseen uusliberaalit korostivat perheen roolia yksityisen sosiaaliturvan muotona. Vuosisatoja vanhaa köyhäinlakitraditiota mukaillen uusliberaali perhepolitiikka alkoi korostaa perheen vastuuta esimerkiksi perheenjäsenten tai puolison epänormatiivisen seksuaalisen käytöksen taloudellisista kustannuksista.

Vaikka fordistinen perhemalli on kriisiytynyt muun muassa ammattiliittojen heikkenemisen ja yhdysvaltalaisen teollisuustyön rapautumisen seurauksena, ei yksityisen perheen talous- ja sosiaalipoliittinen merkitys ole kutistunut. Cooper päinvastoin kirjoittaa, että esimerkiksi demokraattipresidentti Bill Clintonin kaudella tehdyt leikkaukset julkisiin hyvinvointipalveluihin ovat kasvattaneet perheen roolia kasvavassa määrin yksityiseen velkaantumiseen ja perittyyn varallisuuteen perustuvan sosiaalipoliittikan tukirankana. Samaa tarinaa kertoo Thomas Piketty tuttu analyysi siitä, miten varallisuuserot länsimaissa ovat kasvaneet 1800-lukulaisiin mittoihin.

Sosiologi Lisa Adkinsin *The Time of Money* tarkastelee niin ikään keynesiläisen kompromissikapitalismin kriisiä ja tuon kriisin erilaisia heijastusvaikutuksia. Adkinsin analyysin ytimessä on tosin uusliberalismin sijasta spekulatiivisuuden käsite. Usein kapeasti rahoitusmarkkinoiden toiminnan kuvaamiseen varattu spekulatiivisuuden käsite laajenee Adkinsin analyysissä linssiksi, jonka läpi post-fordistista kapitalismia tarkastellaan. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä globaalitalouden rahavirtoja säännelleen Bretton Woods -järjestelmän purkautuminen ja rahoitusmarkkinoiden deregulaatio eivät ole vaikuttaneet ainoastaan kansallisvaltioiden makrotaloudelliseen asemaan, vaan systeemimurros on pakottanut spekulatiivisuuden logiikan sosiaalisen elämän ytimeen.

Kun kapitalismin vakauttajat ammattiliittojen takaamasta ansiotulojen kasvusta rahoitusmarkkinoiden sääntelyinstrumentteihin ovat purkautuneet, nousee ihmiselämän keskeiseksi logiikaksi potentiaaliin rahoitusmarkkinatuottoihin suuntautuva spekulatiivisuus. Kun palkat ovat laahanneet tuottavuuskehityksen perässä 1970-luvulta alkaen, on rapautuvia ansiotuloja paikattava yksityisellä velkaantumisella. Seksuaalipoliittikan tasolla kehitys on eittämättä romuttanut kapitalismin mieselättäjämallin mutta temmannut samalla myös naiset mukaan entistä epävarmemmille työmarkkinoille. Adkins kirjoittaa, miten yksin kotitöihin suuntautuneen kotiäidin hahmon tilalla on kotitalouden raha-asioita ja spekulatiivista velkatilannetta hallinnoiva naisryrittäjä. Läntisten kotitalouksien entistä suurempi riippuvaisuus niin miehen kuin naisenkin palkoista on toisaalta tuonut globaalitalouteen uudenlaisia sukupuoli- ja etnisiä hierarkioita, kun kehittyvien talouksien naiset toimivat entistä yrittäjämäisemmän länsimaisen perheen pienipalkkaisina kotiapulaisina.

Cooperin tavoin Adkins kutsuu poliittisen talouden ja feministisen taloustieteen tutkijoita analysoimaan sitä, millaisia sukupuolittuneita ja rodullistettuja hierarkioita kapitalismi kulloisessakin kehitysvaiheessaan luo. Adkins koettelee kiinnostavasti esimerkiksi sitä feministisen kritiikin haaraa, jossa muistutettiin vuoden 2008 finanssikriisiä seuranneen talouspolitiikan sukupuolittuneista vaikutuksista. Tuolloin analysoitiin,

miten julkisen talouden menokuri koetteli eritoten julkisella sektorilla työskennelleitä matalapalkkaisia naisia. Näin ollen moni feministi näki talouskuripolitiikan jonkinlaisena 1950-lukulaisen kotiäitiyhteiskunnan paluuna. Adkins kuitenkin muistuttaa, miten tärkeää on nojata intuitiivisten polvilumpioreaktioiden sijasta ajalliset erityispiirteet huomioivaan analyysiin. On tärkeä muistaa, että finanssikriisin jälkimainingeissa ei tietenkään ole olemassa mitään 1950-luvun yhteiskuntaa, johon palata, vaan kriittisen feministisen analyysin on otettava huomioon post-fordistiselle spekulatiiviselle kapitalismille ominaiset luokka- ja sukupuolihierarkiat.

Time of Money on suositeltavaa luettavaa niille, jotka ovat kiinnostuneet makrotason kapitalismianalyysin ja ihmiselämän arkitasolle laskeutuvan poliittisen talouden tutkimuksen yhteenkietoutuneisuudesta. Se on samalla muistutus siitä, miten tärkeää on kuljettaa luokka- ja talousanalyysin rinnalla muun muassa sukupuolen analyysia. Kapitalismi luo aina omat sukupuolittuneet hierarkiansa, ja toisaalta ilman luokan käsittelyä feministinen analyysi yltää korkeintaan puolitiehen.

Timo Harjuniemi